International Indexed, Refereed Research Journal, ISSN- 2250-253X, (Print), e-ISSN-2320-544X February,2013

शोध पत्र

मनवी हक्क आणि स्त्रिया

(Human Rights and Tribal Women's)

* डॉ. डी. एम. तंगलवाड

* सहायक कुलसचिव, स्वामी समानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड

i:Lrkouk

'मानवी हक्क' ही संकल्पना जगातील प्रत्येक समाजात आढळून येत असल्याने या संकल्पनेचे स्वरूप दिवसेंदिवस व्यापक बनत आहे. सध्या स्थानिक, राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पातळीवर मानवी हक्कांबाबत चिंता व चिंतन व्यक्त केले जात आहे. मानवी हक्क या संकल्पनेला ऐतिहासिक संदर्भ असलेला दिसतोत्र विशेषतः सन 1945 मध्ये संयुक्त राष्ट्र संघाच्या स्थापनेनंतर आंतरराष्ट्रीय कायद्यांना महत्व प्राप्त होवू लागले. कारण संयुक्त राष्ट्र संघटनेने जागतिक पातळीवर मानवतावादाला अधिक महत्व दिले. माणसाला माणूस म्हणून जीवन जगता यावे, त्याच्या मानवी अधिकाराचे हनन होवू नये यासाठी 10 डिसेंबर 1948 रोजी संयुक्त राष्ट्र संघाच्या आमसभेने सार्वत्रिक मानव अधिकाराची घोषणा केली. (Universal Declaration of Human Rights) व जगातील सर्व स्त्री पुरूषांना जगाचे नागरीकत्व बहाल करून स्वातंत्र्य, समता, बंधुता व सामाजिक न्याय ही मानवी मुल्य जाहीर केली.

मानवी हक्काच्या जाहीरनाम्यातील पुढील वाक्य अतिशय समर्पक वाटते. 'All Human beings are born with equal inalienable right and Fundamental Free-dom. All human beings are born Free and equal in dignity and rights.' म्हणजेच सर्व माणसे जन्मतःच समान आहेत आणि त्यांना न्याय, प्रतिष्ठा स्वातंत्र्य हे मुलभूत अधिकार प्राप्त झाली आहेत. मानवी अधिकाराचा परिणाम म्हणून जगातील प्रत्येक नागरीकास नैसर्गिक अधिकार प्राप्त झाले.

'मानवी अधिकार' प्रत्येक व्यक्ती वा समाजाच्या संतुलीत विकासासाठी अत्यंत आवश्यक ठरतात. समाजातील धर्म, जात, लिंग, वर्ण इत्यादी भेदभाव नष्ट करून न्याय व समताधिष्ठीत समाजाची निर्मिती करण्यासाठी, दुर्बल घटकांना विकासाची समान संधी देण्यासाठी, समग्र मानवी समाजाचा विकास घडून येण्यासाठी मानवी अधिकार अत्यंत आवश्यक आहेत. म्हणूनच भारतीय संविधानाच्या तिस–या भागात कलम 12 ते 35 च्या अंतर्गत मुलभूत अधिकाराचा उल्लेख केला आहे. ज्यामध्ये समानतेचा अधिकार, शोषणाविरूध्द अधिकार, स्वातंत्र्याचा अधिकार, सांस्कृतिक व शिक्षणाचा अधिकार आणि संपत्तीचा अधिकार इत्यादींचा मुलभूत अधिकार म्हणून समावेश केला आहे. विशेषतः 1993 मध्ये केंद्र सरकारने 'मानवी अधिकार संरक्षण कायदा' पारीत करून मानवी अधिकार आयोगाची स्थापना केली व न्यायालयाकडून त्याची अंमलबजावणी केली जावी अशी तरतूद केली त्यामुळेच सामान्य नागरीकांच्या मानवी अधिकारांचे संरक्षण होत आहे.

ekuoh gDdkph ladYiuk (Concept of Human Rights)

मानवी अधिकाराची संकल्पना व्यापक अर्थाने वापरली जाते. डॉ.पी.डी. देवरे यांच्या मते, मानवी अधिकार म्हणजे अशी परिस्थिती घटक की ज्यामुळे प्रत्येक मानवाला माणूस म्हणून आपले जीवन जगने सुखकर होईल तर डॉ.जे.एम.वाघमारे यांनी जगण्याचा अधिकार हा माणसाला निसर्गाने दिलेला मूलभूत अधिकार आहे. नैसर्गिक न्यायाची संकल्पना ही या अधिकारावर आधारलेली आहे. जगण्याचे स्वातंत्र्य हा मानवाचा जन्मसिध्द अधिकार आहे. म्हणून हा अधिकार इतर सर्व मानव अधिकाराचा स्त्रोत आहे, असे मत व्यक्त केले. मॅग्ना कार्टा (1215) मानवी हक्कांचा अर्थ सर्वप्रथम इंग्लंडमध्ये मॅग्नाकार्टामध्ये सांगितला गेला. यांच्या माध्यमातून ब्रिटीश नागरीकांना काही नागरी हक्क देण्यात आले.

मॅग्नाकार्टाने मानवी हक्कांचा पाया रचला. बिल ऑफ राईटस (1689) इंग्लंडमध्ये बिल ऑफ राईटसमध्ये प्रचलित कायद्याची नोंदणी करून मानवी हक्क व स्वातंत्र्य यांची नोंद केली गेली. अमेरिकी स्वातंत्र्याचा जाहीरनामा (1776) यात सर्व व्यक्ती समान असून त्यांना समान अधिकार मिळाले पाहिजेत असे घोषित करण्यात आले. फ्रेंच स्वातंत्र्याचा जाहीरनामा (1789) फ्रेंच राज्यक्रांतीमध्ये स्वातंत्र्य, समता व बंधुता याची घोषणा झाली यात मानवी अधिकार सर्वांना मिळावेत याची ही चर्चा झाली. परंतू मानवी हक्कांचे महत्व दुस–या महायुध्दानंतर वाढलेले दिसते. संयुक्त राष्ट्रानेही मानवी अधिकारांची सनद तयार करून ती 10 डिसेंबर 1948 रोजी मान्य केली. म्हणून हा दिवस दरवर्षी मानवी हक्क दिन म्हणून साजरा केला जातो.

vkfnoklh ladYiuk% (Concept of Tribal)

जगातील सर्वच देशात कमी अधिक प्रमाणात

आदिवासी समाज आढळून येते. जगाच्या तुलनेत भारतातील आदिवासीची लोकसंख्या लक्षणीय आहे. आदिवासी प्राचीन काळापासून प्रगत समाजापासून अलीप्त आहेत. म्हणून जीवन जगण्याची पध्दत इतर समुदायापेक्षा वेगळी आहे. डॉ.हट्टन आणि ठक्कर बापा यांनी आदिवासींना 'मुळनिवासी' म्हटले आहे, तर डॉ.जी.एस. घुर्ये यांनी 'मागासलेले हिंदु' एलवीन यांनी आदिवासी या नावानी संबोधले तर भारतीय संविधानाने कल 342(1) नुसार अनुसुचित जमाती असा उल्लेख केला आहे. आदिवासी जसा जसा विकास घडवून आणू लागला तसे तसे त्यांचे शोषण मोठया प्रमाणात वाढत गेले. जमीनदार, ठेकेदार यांच्याकडून आर्थिक, शारीरिक, मानसिक, सांस्कृतिक यासारखे शोषण अधिक प्रमाणात होताना दिसते.

आदिवासी समाजाची संकल्पना सर्व समावेषक अर्थाने वापरली जाते. इंग्रजीमधील Tribe या शब्दाचा अर्थ 'जमात' असा होतो. काही समाजशास्त्रज्ञांनी त्यांना मुळचे रहिवाशी, वन्य जमाती, जंगलराजे, गिरीजन ही नावे दिली. गिलीन आणि गिलीन 'आदिम' समाज म्हणजे एका विशिष्ट भूप्रदेशात राहणारा समान बोलीभाषा बोलणारा, समान सांस्कृतिक जीवन जगणारा पण अक्षर ओळख नसलेल्या स्थानिय गटाचे एकत्रिकरण होय. पेरी डब्ल्यु यांच्या मते, समान बोलीभाषा बोलणा–या व एकाच समान भूप्रदेशावर वास्तव्य करणा–या समूहाला आदिम समाज म्हणतात. 'डॉ. रिवर्स यांच्या मते, सुरक्षिततेची जरूरी, रक्तसंबंधाचे बंध, समान धर्म यावर आधारलेला समूह म्हणजे आदिवासी होय. 'A Tribe is social group of a simple kind The members of which common dialect and act together in such common purpose as warfare' (Dr. Rivers) सामान्यतः महाराष्ट्राच्या वेगवेगळया जमाती आढळतात. त्यात गोंड, कोकरू, वारली, कोलाम इ. प्रमुख आदिवासी जमाती सापडतात. आदिवासी जमातीची वैशिष्टये पाहता आदिवासी समान्य भूप्रदेशात राहातात, सामान्य बोली भाषा बोलतात, सामान्य संस्कृती स्वीकारतात, सामान्य नाव धारण करतात, आंतरविवाह, राजकीय संघटन, निरक्षरतेचे अधिक प्रमाण असते. तंत्रज्ञानाचा अभाव, साधी अर्थव्यवस्था दिसून येते. इत्यादी गुण वैशिष्टये आदिवासी जमातीत आढळतात.

mfÌ'VÓ (Objectives)

1. मानवी हक्क संकल्पना जाणून घेणे. 2. मानवी हक्क व आदिवासी स्त्रीया यांचे सहसंबंध स्पष्ट करणे 3. आदिवासी स्त्रीयांच्या मानवी हक्क हननाची कारणे जाणून घेणे. 4. आदिवासी स्त्रियांच्या मानवी हक्कांबांबत उपाय योजना सुचविणे.

l'kk/ku i/nrh (Research Methodology)

'मानवी हक्क व आदिवासी स्त्रीया या विषयाचे अध्ययन करण्यासाठी दुय्यम तथ्य संकलन पध्दतीचा अवलंब केला आहे. संशोधन विषयाची संबंधित माहिती संकलीत करताना वर्तमान पत्रे, मासिके, शासकीय व निमशासकीय नोंदी, अहवाल, समाजशास्त्रीय संशोधन, संशोधन विषयाशी संबंधीत संदर्भ ग्रंथ व पुस्तके तसेच इंटरनेट वरील माहितीचा आधार घेण्यात आला.

rF;kp ladyu (Data Analysis)

संयुक्त राष्ट्राने 10 डिसेंबर 1948 रोजी मानवी हक्कांचा जाहीरनामा घोषित केला. यात मानवाला आवश्यक असलेले स्वातंत्र्य, समता, न्याय, बंधुभाव याचा समावेश केला आहे. या मानवी हक्काच्या सनदेमध्ये प्रत्येकाला अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य, स्वसंरक्षणाचे स्वातंत्र्य, शिक्षण घेण्याचे स्वातंत्र्य, धर्म स्वातंत्र्य देण्यात आले आहे. प्रत्येकाला आरोग्य, नोकरी व सन्मानपूर्वक जीवन जगण्याचा हक्क मान्य केला आहे. त्यामध्ये धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक व खाजगी कोणत्याही व्यक्तीच्या जीवनात ढवळा ढवळ करू नये. असे या जाहिरनाम्यात ठरवण्यात आले.

मानवी संस्कृतिच्या वेगवेगळया टप्यावर मानवास जगण्याकरिता आवश्यक असणा–या हक्कासाठी निरनिराळया संज्ञा वापरल्या जातात. नैसर्गिक हक्क, प्राथमिक हक्क, मुलभूत हक्क, मानवाचे हक्क (राईटस ऑफ मॅन) नैतिक हक्क, घटनात्मक हक्क आणि मानवी हक्क या त्यातील काही संज्ञा होत. मानवी हक्क जरी नविन वाटत असले तरी याची पाळेमुळे नैसर्गिक हक्क या प्राचीन तत्वात आढळतात. मानवी हक्क म्हणजे प्रत्येक व्यक्तीला समाजाने मान्य केलेला व कायद्याने मंजूर केलेला वाजवी दावा होय. हक्क म्हणजे व्यक्तीच्या सर्वांगिण विकासासाठी पूरक अटी व पोषक वातावरण ज्या अभावी व्यक्तीला आपल्या सुप्त गुणांचा विकास करण्याची संधी मिळणार नाही. आधुनिक काळात व्यक्तीच्या आणि समुहांच्या हक्कांना राज्याची मान्यता असते. हक्क हे सत्ताधिशाच्या मर्जीवर अवलंबून राहू नयेत म्हणून

राज्य घटनेत लिखीत स्वरूपात त्यांची नोंद केलेली असते. भारतीय राज्य घटनेत भाग 3 मध्ये मानवी हक्कांचा समावेश केलेला आहे. मानवी हक्काची पायमल्ली झाल्यास न्यायालयात दाद मागता येते मानवी हक्क म्हणजे असे हक्क जे माणसाला माणूस म्हणून मिळतात. आपण प्रत्येकात काही गुण असतात, त्या गुणांचा पुर्ण विकास होण्यसाठी प्रत्येकाला समान संधीची आवश्यकता असते. जेव्हा जात, धर्म, लिंग भेदाशिवाय सर्वांना समान संधी दिल्या जातात. तेव्हा प्रत्येकजण आपल्यातील सुप्तगुणांचा विकास करू शकतो. मानवी हक्कांची

संकल्पना काळानुसार बदललेली आढळते. आज आपण केवळ नागरी व राकीय अधिकारांचाच विचार करत नाही तर माहितीचा अधिकार अथवा प्रदूषण मुक्त पर्यावरणाचा अधिकार यासारख्या अधिकाराची चर्चा करतो म्हणजेच मानवी हक्क काळानुसार विकसित होणारे असतात. मानवी अधिकार आपल्याला जन्मतःच मिळतात ते आपल्यापासून कोणीही हिरावून घेवू शकत नाही. ते आपल्याला कोणा समाजाने अथवा राज्यकर्त्याने दिलेले नसतात. म्हणजेच मानवी हक्क आपल्यापासून विलग करता येत नाहीत.

प्रत्येक हक्कासोबत आलेले कर्तव्य व्यक्ती व राज्य यांच्यासाठी बंधनकारक असते. उदा. प्रदुषणमुक्त पर्यावरणाचा अधिकार मिळतो तेव्हा पर्यावरणातील प्रदूषण टाळणे वा जास्त झाडे लावणे यासारखी कर्तव्ये आपल्याला पार पाडावी लागतात. हक्क व कर्तव्य एकमेकांपासून विलग करता येत नाही. त्या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत. मानवी हक्कांचे स्वरूप हे तीन मुल्याच्या आधारे स्पष्ट होते. अविभाज्य हक्क, वैश्विक हक्क, परस्परावलंबी हक्क इत्यादी. मानवी हक्काची वैशिष्टये असे दर्शवितात की मानवी हक्क व्यापक आणि सर्वसमावेशक आहेत. मानवी हक्क सर्वांनाच प्राप्त असतात. म्हणून मानवी जीवनाचा असा कोणताही भाग असत नाही. ज्याला मानवी हक्कांचा स्पर्श नाही. दुस–या शब्दांत सांगायचे म्हणजे प्रत्येक व्यक्तीचे एकमेकांच्या मानवी हक्कांचे संरक्षण व संवर्धन करणे हे आपले नैतिक कर्तव्य मानले पाहिजे.

मानवी हक्कांचे संरक्षण करणे राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय व आंतरदेशीय (इंटर गव्हर्नमेंटल) सरकारी संस्था यांची जबाबदारी आहे. स्वयंसेवी संस्थांचा व सामान्य नागरीकांची मानवी हक्क जपणुकीला पाठींबा आहे. तरीही ही जबाबदारी संबंधित राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय संस्थाची असायला हवी. जसे विविध राष्ट्र राज्य सरकारे, संयुक्त राष्ट्रसंघ आणि जागतिक बॅंक या सारख्या संस्था नागरिकांच्या मानवी हक्कांचे संरक्षण व संवर्धन करतात तसेच राष्ट्र आणि राज्य सरकारने पुरेशा संस्था आणि सेवा उपलब्ध करून दिल्या पाहिजेत.

मानवी हक्कांची संकल्पना अनेक वर्षाच्या कालखंडात बदललेली आहे. त्यामुळे मानवी हक्कांची व्याप्ती विशद करणे सोपे नाही. त्यामुळे मानवी हक्कांच्या कक्षा रूंदावतील परंतु याची परिणामकारकता कमी होण्याची शक्यता आहे. एका बाजूला मानवी हक्कांची वैश्विकता लिंग, रंग, सामाजिक दर्जा यासारख्या आधारावर होणा–या भेदभावास प्रतिबंध करते. जवळ–जवळ सर्वच आंतरराष्ट्रीय मानवी हक्क करारनाम्यात अशी तरतूद केलेली आहे. कोणत्याही भौगोलिक, आर्थिक, राजकीय आणि सामाजिक परिस्थितीत फरक असला तरी सर्व लाकांचे मानवी हक्क सारखेच असतात.

ekuoh gDd vkf.k vkfnoklh L=h;k (Human Rights And Tribal Women's)

राज्यघटना, कायदे आणि व्यवहाराचे नियम जरी स्त्रियांना समान दर्जा देत असले तरी सत्य परिस्थिती वेगळेच सांगते. आदिवासी स्त्रियांना क्वचित समान वागणूक मिळते. स्त्रियांना अनंकदा त्यांचे चारित्र्य हनन करून अपमानित केले जाते. जन्म घेण्यापूर्वीच त्यांची हत्या केली जाते. निर्णय घेताना किंवा विचार व्यक्त करताना दुय्यम दर्जा दिला जातो. त्यांचा हुंडयासाठी छळ होतो आणि शारीरिक क्षमता कमी म्हणून एखादी गोष्ट करण्यापासून त्यांना परावृत्त केले जाते. ग्रामीण व आदिवासी भागामध्ये काह मागासलेल्या जमातीमध्ये स्त्रियांना शिक्षणाचा हक्क नाकारला जातो. स्त्रियांचा विनयभंग, बलत्कार आणि प्रतिष्ठेपाई खून या गुन्हयांचे प्रमाण मध्यप्रदेश, उत्तरप्रदेश आणि राजस्थान राज्यात वाढले आहे. स्त्रिया आणि मुलींवरील अल्याचार ही जगभरातच मानवी हक्क भंगाची व्यापक समस्या आहे. आदिवासी स्त्रियांचे शारीरिक शोषण मोठया प्रमाणात केले जाते. शेतामध्ये काम करणा–या स्त्रियांचे लैंगिक शोषण मोठया प्रमाणावर आढळून येते. अनेक शेत मालकाला आपल्या शरीराची भूक भागवण्यासाठी या लाचार महिला शिकार ठरतात. शिक्षणापासून वंचित असणा–या आणि शिक्षण घेण्यासाठी बाहेर पडलेल्या आदिवासी स्त्रियांवर त्यांच्या मुलीवर बलात्कार केला जातो. त्यांचे मोठया प्रमाणात शोषण होते. त्यांचे मानवी हक्क हिरावून घेतले जातात.

'भारतात ब्रिटिशांच्या आगमनापूर्वी आदिवासींचे जीवन स्वयंपूर्ण व शांततेचे होते. परंतू आपल्या साम्राज्याचा विस्तार करण्यासाठी दडपशाहीचे धोरण अवलंबले 19 व्या शतकात ब्रिटीशांचे जमीन विषयक धोरण, करपध्दती, महसूलविषयक कायदे, प्रशासन यंत्रणा इत्यादींकडून मोठया प्रमाणावर शोषण होवू लागले. आदिवासी स्त्रियांचे उदरनिर्वाहाचे साधन हे जंगलातील कंदमुळे, फळे, मध, लाकूड, औषधी वनस्पती, खनीज, बांबू इ. आहेत. याच साधनांच्या आधारावर आदिवासी उदरनिर्वाह करत. आदिवासी स्त्रियांची धार्मिक व सांस्कृतिक जीवन इतर समुदायाच्या तुलनेत वैशिष्टयपूर्ण व भिन्नय असलेले दिसून येते. आदिवासीची बोलीभाषा, सण, उत्सव, चालिरिती, प्रथा, परंपरा, जादूवरील विश्वास युवा ग्रहाची पध दत विवाहातील जोडीदाराच्या पध्दती हा त्यांच्या वैशिष्टयपूर्ण सांस्कृतिक जिवनाचा अविभाज्य भाग आहे. भारतीय आदिम समाजात स्त्री–पुरूष यौन संबंधात वरीच मोकळीक होती. स्त्री–पुरूषांना प्रत्येक क्षेत्रात समान अधिकार व हक्क होते. परंतु सभ्य समाजाच्या संपर्कात आल्यानंतर त्यांच्यातील अनिष्ठ

रूढी प्रथा व परंपरांचे आदिवासींनी अंधानुकरण केले. त्यामुळे आदिवासी स्त्रियांचा एक भोगवस्तू म्हणून अनेक समाज वापर करू लागला व त्यांचे मानवी हक्कांचे हनन मोठया प्रमाणात होवू लागले. त्यासाठी आदिवासी स्त्रियांची बाजारात खरेदी विक्री होवू लागली. त्यांच्यावर अनेक प्रकारचे निर्बंध लादले जाते. यातून मोठया प्रमाणात स्त्री हक्कांचे हनन होते.

सध्या भारतात आदिवासी स्त्रियांवर मोठया प्रमाणात अत्याचार व त्यांच्या मानवी हक्कांचे हनन होताना दिसते. सामान्यतः ओळखीच्याच व्यक्तीकडून बलात्कार होण्याचे प्रमाण तब्बल 94 टक्के असल्याचे निष्कर्ष राज्य अन्वेषण विभागाच्या अभ्यासातून पुढे आले आहे. राज्यातील गेल्या 5 वर्षातील 7 हजार 284 बलात्काराच्या घटनांचा अभ्यास करून त्यांचे विश्लेषण सरकारला सोपवण्यात आले आहे. एकूण घटनांत 94 टक्के आरोपी हे ओळखीचे परिचित आहेत. शेजारी राहणारे, तसेच मित्र, सहकारी, प्रियकर, नातेवाईक यांच्याकडून मोठया प्रमाणात अत्याचार होतात.

सीआयडीचा अहवाल असे सांगते की, लग्नाच्या आमिषाचे बलात्कार –46, शेजारी राहणा–यांकडून अत्याचार –36, मित्र किंवा सहका–यांकडून –17, प्रियकराकडून –08, नातेवाईकांकडून –05, पालकाकडून –03, शिक्षक ड्रायव्हर –नोकर –1.5, अन्य –26 इत्यादी पिडीत युवती महिलांचा प्रमुख वयोगट 37 टक्के, 14 ते 18 31 टक्के, 18 ते 30 बलात्कार करून खून–56 घटना दरोडा टाकून बलात्कार –02, जबरी चोरी करून बलात्कार–03, बदला घेण्यासाठी बलात्कार–36, लग्नाच्या आमिषाचे बलात्कार–3394 (दै. सकाळ 31 डिसेंबर 2012). 2012 मध्ये महाराष्ट्रात घडलेल्या घटना वास्तवाचे चित्रण करतात. सामान्यतः महाराष्ट्रातील वेगवेगळया जिल्हयाचा अभ्यास करता वेगवेळी आकडेवारी दिसून येते. सन 2012 मध्ये परभणीत महिला अत्याचार 338 घडल्या, हिंगांलीत 81 गुन्हे, उस्मानाबादमध्ये महिला अल्याचाराच्या 369 घटना घडल्या व जालना जिल्हयात 306 प्रकरणे घडली आहेत. बीड जिल्हयात 38 बलात्काराच्या घटना घडल्या आहेत. लातूरमध्ये 700 तर औरंगाबाद शहरात 300 आणि नांदेडमध्ये 44 बलात्कार व 66 विनयभंगाच्या घटना घडल्या, महिलांवरील इतर अत्याचाराच्या 966 घटनांची नोंद घेण्यात आली. (दै. सकाळ 31 डिसेंबर 2012.) चंगळवादी संस्कृती आणि सोशल नेटवर्कींगच्या अनिर्बंध वापरामुळे मुली–स्त्रीया असुरक्षित होत आहे. अनेक प्रकरणांमध्ये लोकज्जेस्तव तक्रारही दाखल करण्यास महिला धजावत नाहीत. राज्यातील प्रती एक लाख लोकसंख्येमागे 15 टक्के महिलांवर अत्याचार होत असल्याचे भीषण वास्तव राज्य गुन्हे अन्वेषण विभागाच्या अहवालात नमूद केले आहे. भारतात दर 22 मिनिटाला एक बलात्कार होतो. प्रत्येक 26 व्या मिनिटाला एक अल्पवयीन मुलगी बलात्काराची शिकार होते. 2011 मध्ये 2500 पेक्षा जास्त बलात्काराच्या केसेस देशभरात नोंदवण्यात आल्या. (दै. देशोन्नती 30 डिसेंबर 2012)

गृहमंत्रालयाने दिलेल्या आकडेवाडीनुसार 2012 मध्ये दिल्ली बलात्काराची 635 प्रकरणे उजेडात आली. 635 प्रकरणामध्ये 348 प्रकरणाचा तपास चालू आहे. 2009 ते 2011 दरम्यान 67 हजार 769 प्रकरणे दाखल करण्यात आलेली होती. (दै. पुण्यनगरी 31 डिसेंबर 2012) म्हणजेच केवळ आदिवासी स्त्रियांच्या मानवी हक्कांचे हनन होते असे नाही तर इतर समाजातील स्त्रियांच्या मानवी हक्कांचे देखील हनन होत आहे.

fu"d"kZ (Conclusion)

1. मानवी हक्क संकल्पना व्यापक अर्थाने वापरली जाते. 2. आदिवासी स्त्रियांच्या मानवी हक्कांचे हनन होते 3. मानवी हक्कांबाबत सरकारची भूमिका सकारात्मक आहे. 4. आदिवासी स्त्रियांच्या मनावी हक्क संरक्षणासाठी आंतरराष्ट्रीय पातळीवर प्रयत्न केले जातात. 5. आदिवासी स्त्रियांच्या मानवी हक्कांचे संरक्षण करण्याची गरज आहे.

संदर्भ ग्रंथ

1. प्रो. गुप्ता एस.एल. आणि डॉ. शर्मा डी.डी. 'समाजशास्त्र' साहित्य भवन पब्लिकेशन, आग्रा (2006).
2. Shankarrao C.N. 'Sociology of Indian Society', S. Chand & Company Ltd. New Delhi (2004).
3. Singh K.S., 'Tribal Movement in India' (Edited), 1982).
4. Rao M.S.A., (1979) 'Social Movement in India' (Edited) Vol-2, Manohar Publication, New Delhi. 5. Chaturbhuj Sahu, 'Birsa Munda', From Wikipedia-The Free Encyclopedia, (2007)
6. शहा घनश्याम, अनुवादक प्राची चिकाटे, 'भारतातील समाजिक चळवळी, डयमंड पब्लिकेशन, पुणे (2008)
7. सिंह वी.एन और सिंह जनमेजय, 'भारत में सामाजिक आंदोलन' रावत पब्लिकेशन, जयपूर (2002)
8. खडसे भा.कि., 'जाती व वर्ग आणि भारतीय आदिवासी', यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ (2002)
9. प्रा.टी.एस. पवळे आणि प्रा.सी.टी. कांबळे, 'भारतातील सामाजिक चळवळीची रूपरेषा', क्रिएटिव्ह पब्लिकेशन, नांदेड. (2010).
10. प्रा.टी.एस. पवळे, 'मूलभूत समाजशास्त्रीय संकल्पना' क्रिएटिव्ह पब्लिकेशन, नांदेड. (2011).
11. मानवी हक्कातील मुलभूत संकल्पना, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ नाशिक.
12. मानवी हक्क आणि भारतीय राज्य घटना 'यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
13. डॉ. प्रदिप आगलावे, 'आदिवासी समाजाचे समाजशास्त्र' श्री साई प्रकाशन नागपूर (2009)
14. डॉ. प्रदिप आगलावे, 'संशोधन पध्दती तंत्रे', साई प्रकाशन, नागपूर.
15. प्रा. डॉ. कृष्णा शेंडे, 'समाजकल्याण आणि सामाजिक अधिनियम', क्रिएटिव्ह पब्लिकेशन नांदेड (2011)